

JEAN
DES CARS

RUDOLF
DE HABSBURG

ȘI SECRETELE DE LA MAYERLING

Traducere din limba franceză de Diana Morărașu

Prefață de Diana Mandache

CORINT
BOOKS

—2018—

Cuvânt-înainte

Mayerling și întrebările istoriei

Jean des Cars, autor cunoscut pentru scrierile sale despre familiile regale europene, își asigură popularitatea prin abordarea unei teme incitante din istoria regalității. Volumul prezintă date din viața prințului moștenitor Rudolf, elemente necesare conturării unui profil complet, punctul culminant fiind drama de la Mayerling, un subiect unde controversesele au măcinat de aproape 130 de ani mințile oamenilor.

Arhiducele Rudolf, moștenitorul împăratului Franz Josef, s-a sinucis sau a fost asasinat? Autorul amintește mai multe versiuni ale incidentului: o sinucidere asistată, urmată de sinuciderea lui Rudolf – mobilul imposibila iubire –, un complot politic, unde se insinua că prințul ar fi fost implicat într-o tentativă de lovitură de stat ratată, ori poate că Rudolf, neputându-se alătura partizanilor săi de la Budapesta, a fost pedepsit pentru lașitate.

Verdictul oficial prezentat opiniei publice la 1 februarie 1889, era sinuciderea. Însă la începutul anilor 1980, când împărătesei Zita i s-a permis să viziteze Austria, pentru prima oară de la căderea imperiului, aceasta a oferit o declarație presei (*Kronen Zeitung*, martie 1983) care urma să lase o amprentă emoțională asupra austriecilor. Cu acel prilej a dezvăluit că la Mayerling, prințul moștenitor a fost victima unui asasinat politic, motivul fiind ne-participarea la un complot de înlăturare de la putere a împăratului Franz Josef; dorind să-l dezvăluie, acesta a fost redus la tăcere. Era un secret pe care împărăteasa l-a împărtășit autorului acestei cărți,

rugându-l să păstreze discreția până la declarația oficială de presă. Amănuntele personale dau adeseori culoare unei cărți, când autorul interacționează cu unul dintre membrii familiei sau călătorește în locurile istorice.

Jean des Cars prezintă diverse teorii ale dramei imperiale, însă construiește argumentarea complotului politic și din imboldul întâlnirii cu împărăteasa Zita în 1982. Spectrul de la Mayerling domină, fiind mai târziu urmat de asasinarea celui alt moștenitor, arhiducele Franz Ferdinand, eveniment care avea să aprindă focul Marelui Război în 1914, la finalul căruia imperiul s-a destrămat.

Concomitent cu prezentarea vieții lui Rudolf, autorul inse-rează originale vignete ale unor personaje istorice precum Georges Clemenceau, în contextul audienței la Rudolf din noaptea de 22/23 decembrie 1886, sau cancelarul Bismarck, arhiducele Moritz Szeps, contele Kálnoky, cuplul Victoria (Vicky) și Frederic Wilhelm al Prusiei, împăratul Franz Joseph și împărăteasa Elisabeta (Sissi), prințesa Stéphanie etc.

Rudolf are un profund simț politic, Balcanii constituind o zonă de interes special: „Politica noastră balcanică! Misiunea noastră este adeseori prost înțeleasă de către Franța și Anglia, dar cea mai frumoasă îndatorire a noastră este să ducem spre est cultura Austriei!”

Scena jubileului reginei Victoria din 1887 reprezintă un prilej de întâlnire a marilor familii europene, iar Rudolf este prezent alături de mama sa, împărăteasa Elisabeta. Aici avea să-l întâlnească pe cel mai bun prieten german, Frederic Wilhelm, care fusese diagnosticat cu o tumoare canceroasă pe corzile vocale, lucru vizibil pentru invitații din Londra. Fiul acestuia, viitorul kaizer Wilhelm al II-lea, avea să-i aducă lui Rudolf insatisfacții generate de militarismul afișat.

Mai târziu, într-o scrisoare din 24 august 1888, Rudolf îi scria lui Moritz Szeps despre caracterul dificil al nepotului reginei Victoria, Wilhelm al II-lea riscând „să provoace curând o mare confuzie în sânul bătrânei Europe... Este exact omul făcut pentru așa ceva. Dumnezeu l-a dăruit cu o prostie fără egal și, pe lângă asta, este energic și încăpățânat ca un taur, considerându-se totodată cel mai mare dintre

toate geniile. Ce poți cere mai mult? Îi vor fi suficienți câțiva ani pentru a duce Germania Hohenzollernilor exact în locul pe care-l merită”. Prin aceste cuvinte, Rudolf este prezentat ca un lucid interpret al epocii și liderilor europeni. Nu numai aventurile sale extraconjugale sunt creionate aici. Întrevederile lui Rudolf cu personalitățile momentului vin în sprijinul percepției sale ca un educat om politic, înțelegător al alianțelor europene și al situației politice imperiului, dar și al zonei Balcanilor.

Atacurile asupra prințului Rudolf se întetiseră cu puțin timp înainte de 1889, având două teme importante: una politică, alta privată, fiind abil îndreptate împotriva acestuia prin intermediul presei, nu la Viena, ci la Berlin și Paris. Adversarii lui Rudolf îl prezentau drept un depravat, lipsit de onoare, spre deosebire de Wilhelm al II-lea, un creștin fără pată. Rudolf era discreditat în plan dinastic, politic și personal. Moritz Szeps, apropiat al prințului, face eforturi pentru remontarea moralului princiar, recunoscând că acesta era victima „prusacilor, clericalilor, iredențiștilor și socialiștilor, un cazan al vrăjitoarelor, o mixtură drăcească”. Prin intermediul unor amici, Szeps obține publicarea unui panegiric în ziarul *Le Figaro* din 17 noiembrie 1888, cu un titlu simplu: „Arhiducele Rudolf”. Articolul apare concomitent cu unul politic la Viena, tipărit în publicația *Negru și galben*, în care Rudolf dezvăluie planul unei alianțe cu Franța și Rusia, pentru a înfrânge Germania. La sfârșitul lui 1888, ideile prințului combat politica guvernului imperial, dar nu se ridică împotriva tatălui său și nu aduc vreo atingere autorității acestuia.

În tot acest context politic complicat, Rudolf o întâlnește pe mai tânăra Maria (Mary) Vetsera, de care se îndrăgostește. Iubirea fulgerătoare sau dorința de a accede la favorurile moștenitorului imperial sunt motive care o determină pe Mary să devină amanta acestuia. Indiferent care a fost imboldul inițial al iubirii, vârsta și lipsa de experiență o determină pe Mary Vetsera să accepte finalul tragic comun.

Inițial, cauza morții prințului moștenitor a fost prezentată ca fiind un atac de cord, lucru infirmat de raportul medical, care vorbea despre o fractură craniană datorată unei împușcături

trase în tâmpla dreaptă. La 2 februarie 1889, ziarul *Le Figaro* publica un articol – deja suspiciunea asupra morții era prezentată în titlu: „Crimă sau sinucidere?” Acolo se scria: „capul și gâtul mortului au fost atât de bine bandajate la Mayerling, încât s-ar fi putut crede că nici nu mai țineau de restul corpului. Toate aceste amănunte, rapid răspândite public, fac ca nimeni să nu mai dea crezare versiunii sinuciderii”. Presa este cea care alimentează ipotezele, contribuind la nașterea legendei Mayerling.

Numele Maria Vetsera a devenit tabu până la prăbușirea sistemului monarhic. Habsburgii au ales să păstreze tăcerea cu privire la incident, încercând din răspuțeri să obțină discreția fiecărui martor. Astfel, vizitiului personal al prințului, Josef Bratfisch, i s-a oferit un venit lunar pe viață pentru a păstra secretele princiare, pe care urma să le ducă cu el în mormânt. Toate scrierile contesei Maria Larisch, cea care pusese la cale întâlnirile lui Rudolf cu tânăra baroană Vetsera, scrieri ce conțineau adevăruri despre Mayerling, au fost cumpărate de împăratul Franz Joseph.

Teoriile abundă, iar istoriografia evenimentelor de la Mayerling este amplă. În mai 1889, la numai trei luni de la moartea moștenitorului imperial, Ernst von der Planitz publica lucrarea *Die volle Wahrheit über den Tod des Kronprinzen Rudolf von Österreich* („Întregul adevăr despre moartea prințului moștenitor Rudolf al Austriei”). A fost însă interzisă de autoritățile austriece, în speranța de a suprima orice interpretare, poate și pentru că acolo se sugera că Maria Vetsera era victima unui prinț bolnav. În 1928, baronul Oskar von Mitis, un bun cunoscător al documentelor arhivistice imperiale referitoare la Rudolf, publica o interesantă lucrare, *Das Leben des Kronprinzen Rudolf* („Viața prințului moștenitor Rudolf”).

Din noianul de publicații generate de mitul Mayerling, care emană unda de mister perpetuată până astăzi, amintesc câteva: Contesa Maria Larisch, *My Past*, New York & London, 1913; Károly Lonyay, *Rudolph: The Tragedy of Mayerling*. New York, 1949; Polzer Wilhelm, *Die Tragödie des Kronprinzen Rudolf*, Graz,

1954; Richard Barkeley, *The Road to Mayerling: Life and Death of Crown Prince Rudolph of Austria*, Londra, 1958; Frederic Morton, *A Nervous Splendour: Vienna 1888-1889*, Boston, 1979; Brigitte Hamann, *Rudolf. The Road to Mayerling*, Berlin, 1988; Georg Markus, *Crime at Mayerling: The Life and Death of Mary Vetsera: With New Expert Opinions Following the Desecration of her Grave*, Ariadne Press, 1995; până la cartea din 2017 publicată recent la New York de Greg King și Penny Wilson, *Twilight of Empire: The Tragedy at Mayerling and the End of the Habsburgs*. În toate aceste volume, alături de informații istorice documentate sunt prezentate și ipoteze privind moartea celor doi.

Cinematografia a favorizat teoria pactului îndrăgostiților, iar prin intermediul personajelor interpretate de Charles Boyer și Danielle Darrieux într-o dramă franceză din 1936, dar și cele din filmul realizat de MGM în 1968 unde Omar Sharif și Catherine Deneuve au redat spectaculos cele două personaje istorice, evenimentele au rămas bine întipărite în memoria cinefililor Mayerling. Un secol de speculații a hrănit un public cititor, cinefil, amator de teatru, operă sau balet cu noi istorii sau interpretări personale.

Au existat și interpretări precum cea a doctorului Gerd Holler, care în volumul *Mayerling: New Documents on the Tragedy 100 Years Later* scria despre un avort în urma căruia Mary Vetsera a murit, apoi Rudolf s-a sinucis. Alte teorii au încercat să prezinte un profil psihologic al arhiducelui Rudolf, vorbind despre temperamentul și firea rebelă a acestuia, care fusese dus până la disperare de un tată autoritar și o curte mult prea conservatoare. Potrivit istoricului vienez Brigitte Hamann, împăratul nu a negat vreodată sinuciderea, dar pentru a asigura funeraliile romano-catolice, trebuia ca papa să știe că Rudolf „se împușcase într-o stare de dezechilibru mental”, nimic însă nu se amintea despre Mary Vetsera. Vaticanul a acceptat versiunea împăratului, prințul moștenitor fiind înmormântat în Cripta Capucinilor din Viena. Mary Vetsera a fost însă în secret înhumată în cimitirul de la Heiligenkreuz. Ca

un fapt straniu, mormântul acesteia avea să fie profanat de mai multe ori, de la sovieticii în căutare de bijuterii la dezzechilbrații fascinați de poveste. Potrivit istoricului Hamann, Rudolf contemplanse sinuciderea cu ceva timp înainte, inițial propunându-i primei sale iubiri Mitzi Kaspar să împărtășească acel întunecat destin, însă tânăra declinase gestul. A existat de asemenea o teorie potrivit căreia Rudolf și Mary ar fi fost omorâți în timp ce dormeau. O altă variantă a fost cea a unui pact sinucigaș între cei doi îndrăgostiți: Rudolf a împușcat-o pe Mary Vetsera, iar apoi s-a omorât.

În anul 2015, în seiful unei bănci vieneze au fost descoperite scrisori care par a rezolva circumstanțele morții: ucidere urmată de sinucidere. Circumstanțele morții celor doi, prințul moștenitor Rudolf și baroana Maria Vetsera, au pasionat opinia publică timp de aproape 130 de ani. Scrisorile Mariei Vetsera descoperite recent, adresate mamei, surorii și fratelui, arată clar intenția de a muri alături de Rudolf. Aceasta îi scria mamei sale: „Te rog să mă ierți pentru ceea ce fac. Nu m-am putut împotrivi iubirii”, continuând să spună că doreau să fie înmormântați în cimitirul Alland și declarând în final: „sunt mai fericită în moarte decât în viață”. Biblioteca Națională a Austriei a făcut o declarație potrivit căreia o persoană necunoscută depozitase în 1926 o mapă de piele în care se afla un plic conținând numeroase documente ale familiei Vetsera, corespondență și fotografii, printre care și scrisorile de adio ale tinerei baroane către familia sa. Acestea susțin varianta pactului sinucigaș, cunoscut și sub numele de *incidentul Mayerling*. Cu excepția scrisorii de adio a lui Rudolf către soția sa Stéphanie (cunoscută publicului în 1937), nu se credea în supraviețuirea unor epistole scrise de Mary Vetsera, lăsate într-un plic cu sigiliul prințului Rudolf.

La 30 noiembrie 2015 Casa de licitații Dorotheum din Viena pune în vânzare o serie de documente inedite, relevante despre incidentul de la Mayerling. Dintre acestea o scrisoare a Katharinei Schratt, prietenă apropiată a împăratului. Aceasta îi scria Idei von Ferenczy din Viena, la o zi după moartea lui Rudolf: „De ieri nu am reușit să-mi recapăt pacea interioară – nu pot suprima

dorința mea urgentă de a obține un mesaj autentic despre starea celor două Maiestăți ... durerea este prea copleșitoare și tragică”¹.

Soția lui Rudolf, prințesa Stéphanie (fiica regelui Leopold al II-lea al Belgiei) se confesa contelui Bombelles, fostul mare șambelan al prințului de coroană, într-o scrisoare trimisă de la castelul Miramar la 18 martie 1889, la o lună și jumătate după tragedie: „m-am dedicat în întregime copilului meu. Această fiică este singura mea mângâiere; viața mea, existența mea îi aparține, nu mai am alt scop decât să fiu mama și prietena ei”². Nefericirea cuplului princiar fusese motivul principal, nu numai temperamentul care l-a dus pe Rudolf spre alte alegeri în viața personală. Sentimentele lui Rudolf față de soția sa au pendulat între o iubire obligată, datorie și respect.

Un alt document scos la licitație de casa *Dorotheum* a fost scrisoarea comandantului de gardă Theodor Weber, care oferă detaliu cu privire la transportul cadavrului lui Rudolf, starea cuplului imperial, adunarea mulțimii, iar în ceea ce privește cauza morții el scria: „să credeți ce a anunțat împăratul după o lungă luptă cu el însuși: a fost o sinucidere”³. Weber completează informațiile privind cursul evenimentelor cuprinse între moartea prințului de coroană și înhumarea în Capela Capucinilor.

Jean des Cars crede că jurământul depus la cererea lui Franz Joseph de către toți martorii și apropiații privind păstrarea secretului Mayerling stă la baza ascunderii unui alt adevăr neștiut. Scrisoarea prințului de Wales către regina Victoria sau cea a regelui Leopold al II-lea al Belgiei scriau despre varianta asasinatului, deopotrivă sunt amintite și date furnizate confidențial autorului de un prelat (care în urmă cu 40 de ani lucrase la sortarea unor

---

¹ Scrisoare licitată de Casa *Dorotheum* din Viena, 30 noiembrie 2015, valoare estimată 800 euro, prețul final fiind de 1 700 euro.

² Scrisoare licitată de Casa *Dorotheum* din Viena, 30 noiembrie 2015, valoare estimată 500 euro, prețul final fiind 850 euro.

³ Scrisoare licitată de Casa *Dorotheum* din Viena, 30 noiembrie 2015, valoare estimată 1 200 euro, prețul final fiind 3 000 euro.

documente din arhivele Vaticanului), care susțin existența unei a doua telegrame a împăratului către papă, în care se anunța că Rudolf a fost asasinat. Însă niciodată această variantă nu a fost recunoscută public din anumite rațiuni. A fost atunci incidentul de la Mayerling preludiul unui act de război, amânat cu 25 de ani?

Până la urmă, cea care a supraviețuit în ochii majorității a fost percepția emoțională a unei iubiri imposibile, un pact sinucigaș cu sigiliu princiar. Mayerling rămâne, indiferent de cauză și efect, o poveste de dragoste cu final shakespearian, drama a doi romantici pierduți într-un imperiu în care Franz Joseph domnea potrivit devizei „Viribus Unitis”.

DIANA MANDACHE

Capitolul 12

Necunoscuta din Prater

În principiu, întâmplarea este atât de banală, încât nu ar trebui transmisă ambasadorului Germaniei. În universul opac al informațiilor, nu există informație minoră, cu atât mai mult atunci când personajul supravegheat ocupă poziția de viitor suveran, iar cercurile în care se învâртеște perturbă ordinea stabilită. Totul este folositor sau poate fi folositor. Aventura capătă o importanță aparte din perspectiva a ceea ce știm acum despre viața lui Rudolf. Faptul că arhiducele are o amantă nouă nu înseamnă decât adăugarea unui nume pe o listă deja foarte lungă, dar niciodată prințul moștenitor nu a avut parte de o iubită atât de tânără. Domnișoara cu pricina nu are decât 17 ani. Este novice într-ale vieții și, e de presupus, și într-ale amorului. Vârsta persoanei care îl va însoți pe Rudolf în destinul lui tragic este primul element al acestei istorii de un romantism legendar. Așa se pot explica multe lucruri, dar de fiecare dată în sensul unei pasiuni amoroase fulgerătoare și scurte, devenită celebră doar prin moarte și circumstanțele ei neclare. Vârsta este o certitudine: Maria Vetsera s-a născut la 19 martie 1871 la Viena. În schimb, unde și când l-a cunoscut de fapt pe Rudolf rămâne și astăzi un aspect de discutat, alături de multe altele.

Am amintit deja despre existența familiei Vetsera atunci când baroana Eleni Vetsera, mama Mariei, a reușit să abordeze familia regală în Ungaria, la Gödöllő. I-a trebuit ceva tupeu, dar nu de asta ducea lipsă. Născută Baltazzi, o foarte bogată familie

levantină de origine elenă care se lăuda cu străbuni venețieni și britanici, s-a căsătorit cu Albin Vetsera la Constantinopol¹. Merită remarcată diferența de vârstă dintre cei doi: 22 de ani. Iubirea nu putea fi singurul resort al acestei uniuni. Poziția lui Albin Vetsera, căreia i se adăuga zestrea soției, constituia un atu important. Titlul de baron avea să satisfacă în curând dorința lor de recunoaștere socială. Totuși, nu era îndeajuns pentru a permite baronului și baroanei Vetsera să fie primiți la Curtea de la Viena, unde se cereau *seize quartiers de noblesse*² de fiecare parte... Dar cum baronul avea o herghelie de cai de curse, întâlnirile cu aristocrația veche, foarte activă în lumea ecvestră, au fost la început normale, apoi foarte frecvente. Doi frați ai Elenei au participat la înființarea Jockey Clubului din Viena, în 1886, inspirați de cercurile eponime britanice și franceze. Și, în sfârșit, maestrul de vânatoare al lui Erzsébet din Ungaria, contele Esterházy, a invitat familiile Baltazzi și Vetsera la vânătorile de la Gödöllő. Fraților Baltazzi, excelenți călăreți, li s-a permis să o urmeze pe împărăteasă în cavalcadele ei curajoase. Pentru Eleni, de o ambiție fără limite, asta însemna a ajunge pe Pământul Făgăduinței. Sesizând arivismul clanului Baltazzi-Vetsera, Franz Joseph și Sissi se distrau pe seama lor, dar „le arătau o mare bunăvoință”.

Am văzut că baroana, care avea două fete de măritat, spera să treacă de la „al treilea cerc” al societății vieneze în cel dintâi. De un snobism uluitor, Eleni Vetsera nu aștepta să fie invitată numai la vânătorile ungurești; ea viza și balurile și recepțiile de la Hofburg. Era un obiectiv mult mai îndrăzneț, dat fiind că la Budapesta protocolul era mult mai relaxat, în vreme ce la Viena, unde imperiul

---

¹ Albin Vetsera, tatăl Mariei, și-a început cariera de diplomat în anul 1849, ajutat de Franz Joseph. În 1850, Albin se afla la București, ocupând funcția de interpret (dragoman); în 1855, este numit secretar onorific la Ambasada Austriei de la Constantinopol. Aici a cunoscut-o pe Eleni, fiica unui bancher bogat, Theodore Baltazzi, cu care s-a căsătorit în 1864. A ocupat posturi în diplomație la St. Petersburg, Lisabona, Darmstadt și Cairo. Albin baron von Vetsera a murit în 1887 în Egipt (n. red.).

² Patru generații de ascendenți nobili (n. red.).

se sprijinea pe tradiții străvechi, astfel de aranjamente sunt de neînchipuit. Prin urmare, trebuia să ofere garanții și să înceapă prin a-și schimba domiciliul, ceea ce a și făcut. Părăsind periferiile și străzile exterioare cartierului Leopoldstadt locuite de mici comercianți și meșteșugari evrei, s-a stabilit în apropierea bulevardului Ring. Să mai amintim că doamna de onoare a lui Sissi, neîncrezătoare și dresată să adulmece ariviștii, nota în jurnal că doamna Vetsera va reuși să își facă relații în mod firesc grație averii sale, căci „(...) aristocrația vieneză este extrem de tolerantă în materie de flirturi și multe îi sunt iertate unei femei care aruncă banii pe fereastră pentru a putea primi oaspeți”.

În sfârșit, ultima mențiune, baroana Vetsera s-a proțăpît în mod abil în câmpul vizual al lui Rudolf, care pe atunci avea 21 de ani. De astă dată, împăratul s-a declarat stupefiat de o asemenea impertinență. Da, doamna Vetsera-mama îl urmărea pe Rudolf! Da, i-a făcut chiar și un cadou... Și pentru a înflori puțin tabloul, unii adaugă că baroana, care ar fi putut fi mama arhiducelui, a fost scurtă vreme metresa lui, numai dacă nu va fi rămas cumva la etapa premergătoare a unei legături. De la Stendhal încoace, astfel de situații, adesea scandaloase, căpătau forma unor romane populare citite pe ascuns.

Pe scurt, în toamna lui 1888 familia Vetsera era cunoscută la Curte, dar tot nu își făcuse intrarea oficială. Era subiect de cleveală mondenă și demimondenă, alături de multe altele asemenea. Baroana și-a intensificat eforturile pentru a se cocoța în vârful favorurilor, strecurându-se prin toate mijloacele în anturajul imperial, în special grație nepoatei morganatice a lui Sissi, intriganta și complexata Maria Larisch, veriga slabă a familiei.

Inevitabil, Rudolf s-a întâlnit cu ea, a văzut-o și a revăzut-o pe baroana Vetsera, de neuitat fie și numai din cauza tupeului ei calculat. A auzit probabil vorbindu-se despre cele două fiice ale ei, poate chiar le-a zărit, cu toate că, dorind să le ofere o educație ireproșabilă, mama nu permitea niciodată domnișoarelor să iasă neînsoțite și nu aveau voie să primească scrisori înainte ca mama

lor să le fi verificat. Baroana era încăpățânată, lumea o ținea la distanță. I se dădea de înțeles că exista „lângă”, și exista „în jurul”. Notorietatea ei întemeiată pe avere creștea, desigur, și multe nume mari apreciau fastuoasele serate de la palatul ei de pe Salezianerstrasse, aproape de Ring. Cei care îi invidiau averea dădeau asigurări că baroana nu avea niciun strop de farmec. Îl înlocuise cu arta de a ademeni bărbații, ceea ce îi aducea atât intimități, cât și atenții, cu atât mai mult cu cât bătrânul ei soț, adesea absent, apoi bolnav, a murit la Cairo în 1887. Maria Festetics avea dreptate să noteze că baroana se grăbea să le facă tuturor serviciu, ca mai apoi să se folosească abil de acest gen de situații, pentru că „(...) fiicele ei cresc, iar ea începe să le formeze. Are de gând să intre la Curte și să avanseze în lumea bună, trăgând familia după ea”. Creditul social procurat prin datoriile morale ale celorlalți este prețios. Pe scurt, familia Vetsera era bine identificată și catalogată. Mary nu era decât un simplu prenume. O tânără necunoscută pentru Rudolf, care nici măcar nu o remarcase la jubileul reginei Victoria, unde, printr-un tur de forță, baroana Vetsera a reușit să obțină o invitație la o serată. Diverse alegații, astăzi abandonate, au pretins că arhiducele ar fi cunoscut-o, însemnând cel mult salutată-o, pe Mary în primăvara lui 1888, în aprilie sau în mai. Niciun element tangibil nu confirmă această dată, cel mai probabil inventată pentru a da consistență poveștii de iubire prin adăugarea câtorva luni. În schimb, toamna lui 1888, așadar cu aproximativ opt săptămâni în urmă, este cel mai probabil momentul unei discuții între prinț și tânără; trebuie să facem totuși diferența dintre o ocazie mondenă în mijlocul mulțimii, o întâlnire mai mult sau mai puțin aranjată și un rendez-vous în doi.

La începutul lui noiembrie 1888, când înalta societate vieneză își vede de vânătorile ei și castelele sunt deschise oaspeților, conțesa Maria Larisch-Wallersee sosește de pe domeniul său, situat între Praga și Viena, și se apucă de un ritual invers, cumpărăturile de iarnă. Trage la Grand Hotel, pe Ring, față în față cu Hotelul

Imperial; absolut întâmplător, se întâlnește cu Eleni Vetsera, în continuare exclusă de la manifestările cinegetice din partea austriacă a monarhiei. Baroana se grăbește să o invite pe contesă la masă, căci, în pofida disensiunilor din familie, a avea la masă o nepoată a împărătesei și o verișoară a arhiducelui moștenitor reprezintă un atu prețios, aproape un sesam, întrucât fiica ducelui Ludwig *în* Bavaria trece drept o protejată a mătușii Sissi¹. Iar în cazul în care baroana, acum văduvă, a avut odinioară un moment de rătăcire cu tânărul Rudolf, situația va fi cu atât mai picantă... Ca să nu mai amintim că, după alte zvonuri, Maria Larisch, perversă și afectată de un complex social comparabil cu acela al baroanei, ar fi fost prima iubită a lui Rudolf! O fermecătoare masă a unor doamne gata de orice la care asistă Mary, o tânără domnișoară tăcută.

Conversația ajunge – ca din întâmplare! – la Rudolf! Ochii copilei se aprind de îndată. Rudolf! Prințul moștenitor! Sunt șase luni deja de când i-a acaparat gândurile, i-a tulburat comportamentul, i-a bântuit visele... Să fie limpede: nu l-a cunoscut încă pe prințul fermecător, dar l-a zărit pe pistele de curse de la Viena, unde a inaugurat o serie de competiții. El nu a văzut-o, desigur. Mary era cu familia. Era 12 aprilie. Putem reține această dată grație confidențelor pe care Mary, în exact aceeași seară și cu obrajii în flăcări, le-a făcut cameristei Agnes și profesoarei ei de

---

¹ Ludwig, născut în 1831, este cel mai mare dintre cei nouă copii ai lui Max și Ludovica, iar Sissi este al patrulea. Renunțând la drepturile sale dinastice, Ludwig s-a însurat în 1859, împotriva voinței familiei, cu o actriță, Henriette Mendel, înnobilită baroană von Wallersee. Fiica lor, Marie Louise, născută în 1848, a fost cunoscută sub patronimul soțului său de origine boemiană, Georg Larisch, dar de multe ori se prezenta cu ambele nume, conform obiceiului vremii. Sissi s-a străduit multă vreme să își facă nepoata să uite condițiile umilitoare – își imagina ea – ale propriei nașteri. Apoi, împărăteasa, dezamăgită, s-a depărtat de ea. Maria s-a simțit jignită, căci astfel a pierdut o serie de avantaje, și va simți o permanentă dorință de răzbunare față de mama lui Rudolf. La acea dată, baroana Eleni Vetsera nu cunoștea situația de marginală a Mariei Larisch.

pian, Hermine. Mary nu s-a putut stăpâni să nu le mărturisească acestor două femei, uimite de brusca tulburare a adolescenței, că s-a îndrăgostit de prințul moștenitor. Așa, pur și simplu, doar văzându-l. Pentru o persoană atinsă de săgeata lui Cupidon nu contează că persoana cealaltă – care nici nu are habar! – este sau nu îndrăgostită. Va fi la un moment dat, în mod obligatoriu! Orice tentativă de a-i băga mințile în cap este inutilă, nu se poate face nimic împotriva unei astfel de obsesii. Și ieri, ca și astăzi, cele mai aleatorii pasiuni pentru politicieni sau celebrități din lumea spectacolului fac aceleași ravagii. Așa se nasc milioane de iubiri la distanță, nevinovate. Și se sting la fel de repede cum scade o febră puternică. Anumite fantasmе, rare, e drept, devin realitate. În termeni familiari, de șase luni Mary e cu capul în nori, visează ca o midinetă și își promite să își atingă scopul: să-l cunoască pe prinț și să trăiască un moment de nebunie cu el. Este la vârsta absolutului. Din acest punct de vedere este sinceră, ceea ce nu exclude inconștiența.

Mama ei a înțeles. Așa că a adoptat de urgență soluția clasică pentru a stinge focul unei iubiri de tinerețe; Mary va pleca împreună cu ea în Anglia pe timpul verii. Își va vedea rudele, o altă țară, va vizita regiuni necunoscute și mai mult ca sigur se va gândi la altceva. Baroana nu știe că înainte de a pleca spre Londra, fiica ei, confuză și încăpățânată, i-a șoptit cameristei îngrijorată: „Jur că nu voi iubi pe nimeni altcineva”. O ungueroaică înrudită cu familia regală, contesa Apponyi, avansează ideea că Mary are „mintea înflăcărată” din cauza romanelor franțuzești... desigur! Ce înseamnă să uiți de responsabilitatea lui Shakespeare, cu tragedia iubirilor blestemate...

Exaltată și prefăcută, Mary își vede de visul ei. Are pretendenți care nu o interesează, dar care sunt pe placul mamei; unul dintre ei, favoritul, este un prinț de origine portugheză, ofițer în armata austriacă, ducele Miguel de Braganza. Pentru Mary, acesta prezintă marele avantaj de a fi fratele celei de-a treia soții a celui de-al doilea frate al lui Franz Joseph, arhiducele Karl Ludwig. Prin

urmare, are intrare la Curte și este în mod necesar apropiat de Rudolf. Și ce să facă după constatarea asta? Să ceară o audiență? Ar fi o nebunie, de neînchipuit și ridicol. Însă hazardul vine în ajutorul tinerei. La 14 octombrie, toată Viena e prezentă la inaugurarea noului Burgtheater. Obişnuiții vechiului teatru vin să verifice bârfele care circulă, anume că scena ar fi prea îngustă și că dificultățile tehnice, în special cele legate de schimbarea decorurilor, vor obliga direcțiunea să... închidă pentru efectuarea unor lucrări obligatorii! Mary își însoțește mama, nu îi pasă deloc de toate aceste peripeții – un scandal! – și nu are ochi decât pentru loja imperială, unde a luat loc Rudolf. Nu îl vede decât pe el, ceea ce este oarecum normal, căci el se află mai la vedere decât ea și se pare că nu o poate distinge în mulțime, cu toate că părul ei ridicat într-un coc susținut cu o diademă presărată cu diamante și rochia din tul alb sunt fermecătoare. Iar dacă suntem siguri că prințul și domnișoara se află în aceeași sală, dar despărțiți de sute de spectatori, ne e greu să credem că Mary i-a fost prezentată lui Rudolf fără a se fi păstrat o cât de mică urmă mondenă. După un document britanic conservat în arhivele Castelului Windsor, prințul de Wales, prezent la spectacol și care avea ochiul antrenat să detecteze rapid femeile atrăgătoare, ar fi remarcat-o pe Mary, pe care susținea că o cunoștea deja. Rudolf, atenționat de către prietenul lui, ar fi apreciat că acea tânără era una dintre cele mai drăguțe din întreaga asistență. Asta e tot. Nu a făcut cunoștință cu ea.

Urmarea este greu de lămurit, căci cronologia se întemeiază, pe de o parte, pe *Memoriile* Mariei Larisch și, pe de altă parte, pe amintirile baroanei Vetsera, ambele texte excluzând responsabilitățile autoarelor în dramă și negând rolul major jucat de acestea din urmă în întâlnirea dintre prinț și tânără. Imprecizii, erori, confuzii de date și comentarii suspecte *a posteriori* pun sub semnul întrebării valoarea acestor mărturii vizibil aranjate pentru a fi favorabile autoarelor; de asemenea, sunt la fel de puțin fiabile și în privința altor episoade, în afara tragediei. Maria Larisch, mai ales, își reglează conturile cu familia imperială căreia, prin exagerările

ei, îi retrage aproape orice credibilitate. Scrierea ei este un monument de dezinformare și erori factuale grosolane. Doar un jurnal intim autentificat, ținut de Mary în această perioadă, poate fi considerat convingător. Dar nu dispunem decât de fragmente din scurta ei corespondență.

Cu toate acestea, putem reconstitui cu aproximație abordarea finală. Pe de o parte, Maria Larisch ar fi vorbit cu Rudolf despre domnișoara Vetsera, foarte îndrăgostită de el, virgină, dar având temperamentul oriental al mamei sale și gata să îl facă fericit; pe de altă parte, tânăra baroană ar fi scris o scrisoare cu un conținut irezistibil destinată arhiducelui. Îl așteaptă, nu va fi decât a lui. Dar trebuia să facă în așa fel încât misiva să ajungă la înaltul ei destinatar. Credem că Agnes, camerista de încredere încă de la început, și-ar fi luat sarcina de a transmite scrisoarea la Hofburg. O strategie de operă! În sfârșit, în ultima săptămână a lui octombrie, Rudolf i-ar fi răspuns tinerei, prin intermediul prețioasei servitoare. Cele două proceduri nu sunt incompatibile, ci se completează. O copilă?... E altceva decât femeile căsătorite infidele, aristocratele plictisite și prostituatele costisitoare. În răspunsul său, prințul îi propune necunoscutei o întâlnire în Prater.

Praterul! Un adevărat simbol! Mult timp rezervat vânătorilor Curții și doar la dispoziția familiilor ilustre, acest parc vast de 1 712 hectare se întinde între Dunăre și canalul lateral, până în nord-estul orașului. În 1776, împăratul Iosif al II-lea, liberalul frate al Mariei Antoaneta, a decis să deschidă parcul Prater poporului. Viena era sinistrală, trebuia înveselită. De atunci, motivele pentru a veni aici s-au înmulțit. Există câte ceva pentru toate gusturile; pe aleea principală, străjuită de patru șiruri de castani, elegantele își arată toaletele și echipajele după un program stabilit. În partea din față, mai populară, orchestrele se întrec în melodii antrenante și nostalgice; barăcile care vând mezeluri, vinuri și prăjituri delicioase alternează cu cabarete și atracții ale scenei, printre care un celebru teatru de marionete, unde puteau fi urmărite pășaniile lui Wurstel (Polichinelle). În 1815, în Prater se distra

tot Congresul de la Viena între un discurs de-al lui Talleyrand și o cerință a lui Metternich. În Prater s-a înfiripat triumful valsului vienez, în timpul unor adevărate turniruri muzicale, bagheta lui Joseph Lanner înfruntând-o pe aceea a lui Johann Strauss-tatăl, spre imensa satisfacție a celui mai meloman public din lume. Chiar și împărăteasa merge în Prater, pentru exercițiile ei de călărie, dar dis-de-diminează, căci îi place să se antreneze la adăpost de privirile curioșilor. Doar câțiva obișnuiți pâdesc trecerea amazoanei imperiale, ridicându-și cascheta sau pălăria. Prin urmare, o întâlnire în Prater în timpul zilei este foarte potrivită: ești inconjurat de mulțime, fără a atrage prea mult atenția. Clasele sociale se amestecă permanent aici, ceea ce îi convine arhiducelui. Culmea este că înspre Dunăre, acolo unde sunt amenajate noi cheiuri și cartiere, se ridică... *podul Prințul imperial Rudolf!* Dar cum poate ajunge aici Maria Vetsera, o fată de 17 ani aflată sub supraveghere permanentă? Maria Larisch este intermediara ideală. Sub pretextul că o ia pe copilă la cumpărături și să servească o ciocolată la Demel, ea devine însoțitoarea lui Mary. Baroana are încredere și este, evident, flatată. Cât despre întâlnirea în sine, știm doar că tânăra i-a mărturisit profesoarei de pian, care părăsise Viena și se mutase la Frankfurt: „Maria m-a prezentat”. Pe de o parte, o falsă întâmplare; pe cealaltă parte, un moment de emoție pură. Este ora patru după-amiaza, felinarele pâlpâie, noaptea este deja o aliată. În ce stare de spirit se află Rudolf, care sosește într-un fiacru anonim, condus de indispensabilul Bratfisch? Înainte de toate este, desigur, curiozitatea. O domnișoară atât de nerăbdătoare, de desăvârșită și frumoasă pe deasupra este ceva cu adevărat excitant. Apoi, merită reținută măgulirea resimțită de un bărbat la fel ca toți ceilalți sensibil la farmecele feminine; Rudolf a fost întotdeauna un seducător, fără a fi fost nevoit să își dea prea mare osteneală pentru a obține ceea ce își dorea. Se îngrămădeau toate pentru a obține favorurile lui, dar considera că multe așa-zise femei de lume sunt capricioase! În sfârșit, există și o a treia considerație care trebuie amintită, cea a serviciului făcut de verișoara lui, Maria Larisch.

Aceasta trece prin unele dificultăți materiale. Complici, amândoi știu să evalueze valoarea introducerii într-un mediu în care se pătrunde foarte greu. Acceptând să o întâlnească pe Maria Vetsera și punând acest lucru pe seama relației ei cu arhiducele, contesa Larisch nu poate fi decât prețioasă pentru baroana ținută în continuare la distanță din cauza manierelor ei de proaspăt îmbogățită. Rudolf este accesibil, Maria Larisch e foarte utilă și bucuroasă să își reia un rol discret pe lângă moștenitorul monarhiei dualiste. Verișoara este o codoașă înăscută.

Maria Vetsera este la fel de frumoasă cum este descrisă? Portretele și fotografiile nu arată totul. Părerile sunt împărțite, după cum se raportează fiecare la chip sau la corp. Maria Larisch nu poate decât să ridice în slăvi farmecele protejatei, laudându-i prospețimea și frumusețea:

(...) Nu era înaltă, dar silueta suplă și bustul bine dezvoltat o făceau să pară mai mare decât cei 18 ani ai ei¹. Avea un ten fermecător, iar gura voluptuoasă și roșie lăsa vederii un șir de dinți micuți și albi, ceea ce eu numesc „dinți de șoricel”. Nasul lui Mary era puțin cărn, ceea ce dădea chipului ei adorabil un farmec suplimentar; nu am văzut niciodată ochi mai frumoși decât ai ei, de un albastru închis, cu gene întoarse, completați de o pereche de sprâncene fine. Pletele șaten închis erau foarte lungi; avea mâini și picioare frumoase, pășea cu o grație seducătoare și unduitoare care era irezistibilă.

Documentele de care dispunem, nu foarte numeroase, ne înfățișează o tânără cu trăsături mai curând greoaie, cu un aspect rotofei. Soția fostului ambasador britanic, lady Walpurga Paget, care poate spune în amintirile ei tot ceea ce îi fusese interzis să formuleze pe vremea când soțul ei se afla la post, la Viena, scrie că Mary era „scundă, mai curând durdulie, cu un umăr mai ridicat

---

¹ Maria Larisch se înșală: la momentul acestei prime întâlniri, domnișoara Vetsera nu avea 18 ani. Dar rădăcinile ei orientale îi conferă o maturitate precoce.

decât celălalt, dar în rest bine făcută”¹. O fețișoară drăguță, forme deja generoase, o privire încărcată de iubire, o cochetărie instinctivă, o inocență gata să cedeze, ar fi trebuit să fii de marmură pentru a nu fi intrigat, amuzat și înduioșat de ineditul situației, delicios de amorală. Căci, la urma urmelor, Mary seamănă foarte bine cu mama ei... În acest sfârșit de octombrie al lui 1888, copila, care până acum nu era interesată decât de ultimele creații ale modei pariziene și de cursele de cai, a luat hotărârea de a se dăruii arhiducelui moștenitor al Austro-Ungariei, frumos, irezistibil și atât de nefericit din cauza soției sale foarte dure și pretențioase, după cum i-a tot repetat amabila contesă Maria Larisch. Mary nu are nicio îndoială, ea îl poate face fericit pe prinț. Viața ei va începe și se va încheia cu el. Este vanitoasă și se plictisește, două elemente suficiente pentru a se arunca într-o poveste smintită. Ca într-unul din acele romane atât de populare. O nebunie? O fericire? Un vis imposibil? Nu, pentru că Alteța Sa imperială și regală a venit... Dar după palpițiile unei întâlniri la mică distanță de o mulțime de plimbăreți, cum ar putea oare continua această ispravă tandră? Protocolul, convențiile, barierele sociale și polițienești nu dispar ca într-o poveste cu zâne. Iubirea secretă este, înainte de orice, o chestiune de geografie. Unde să se revadă?

Prințul este supravegheat. Dacă nu ar fi vorba decât despre soția lui, ar fi simplu. Însă poliția imperială, obsedată din fire, are ordinele sale. Iar arhiducele este atât de ușor de recunoscut în uniforma lui de husar ungur (cu toate că este inspector general al infanteriei)! Ținuta lui, barba, mustățile sunt bine-cunoscute. La fel ca și tatăl lui, mai niciodată nu este văzut în civil. La început, Sissi s-a plâns; apoi, cu umorul ei feroce atât pentru sine, cât și pentru familia ei, a declarat că până și în ținuta militară completă Franz Joseph arată ca un pantofar!

Contesa Larisch nu este o începătoare, prin urmare nu va face sugestii irealizabile. Nu se pune problema să le pună la dispoziție apartamentul ei de la Grand Hotel. Nu vom ști niciodată dacă ea

¹ *Ambassades d'autres temps*, Hutchinson, 1923.

sau arhiducele a avut cea mai simplă, dar și cea mai periculoasă idee din lume. Garsoniera de la Hofburg a prințului este tot ce poate fi mai potrivit, dat fiind că aici el primește permanent, mai ales femei. Obișnuința se poate transforma în discreție. Dar cum poate ajunge aici Maria Vetsera? Arhiducelui îi place să își stabilească întâlnirile și audiențele seara târziu sau noaptea, căci se duce la culcare mai curând spre dimineață.

Cum nici nu putea fi vorba ca tânăra să iasă seara neînsoțită de mama ei, Rudolf va trebui să își adapteze programul. Tânăra Vetsera nu este Clemenceau, așa că va trebui să o primească dimineața sau după-amiaza. Mariei Larisch nu îi rămâne decât să găsească un nou pretext pentru a ieși în oraș cu protejata ei. La 4 noiembrie, nepoata lui Sissi ajunge la proprietatea ei de la Pardubitz¹, în Boemia, la aproximativ 160 de kilometri nord de Viena. Rudolf a fixat întâlnirea pentru a doua zi. Părăsim terenul probabilităților pentru o dată dovedită, mai ales printr-o scrisoare a lui Mary către Hermine, fosta ei profesoară de pian. Trebuie să remarcăm că, dacă aceasta din urmă nu s-ar fi mutat în Germania, copila nu i-ar fi scris și noi nu am fi dispus de un astfel de document: „Dragă Hermine, astăzi primești o scrisoare fericită, căci am fost la el. Maria Larisch m-a luat la cumpărături, apoi ne-am dus la *Adèle* ca să facem niște fotografii pentru el, desigur”. Desigur... Referința la *Adèle*, fotograficul Curții și al lumii mondene, precum și fotografia cu cele două femei stând una lângă alta dovedește că Maria Larisch a însoțit-o pe tânăra domnișoară în acea zi diferită de toate celelalte; le vedem ușor aplecate una către cealaltă, având gulere aproape identice, împodobite cu blană. Mary poartă o tocă ce-i dezvelește chipul drăgălaș, în vreme ce pălăria contesei, mult mai feminină, îi umbrește ochii. Totuși, în *Memoriile* sale, contesa, care încearcă să se disculpe în fiecare paragraf, îndrăznește să dea asigurări că nu i-a slujit drept însoțitoare lui Mary decât o singură dată, anume 11 săptămâni mai târziu, ceea ce e fals... Scrisoarea domnișoarei e de mare interes tocmai

---

¹ Azi Pardubice, în Republica Cehă (n. red.).

pentru că e redactată la cald, fără niciun gând de falsificare sau de omisiune. Sunt cuvintele uluirii. Ceea ce trăiește Maria Vetsera este mult prea frumos pentru a fi deformat; ea nu scrie pentru a înfrunta tribunalul posterității și a fi achitată de istorie. După ședința foto, unde s-au tras mai multe cadre, „ne-am dus în spate la Grand Hotel, unde ne aștepta Bratfisch. Ne-am ascuns fețele în gulerele de blană și am pornit în trombă spre Hofburg. Un servitor bătrân ne aștepta la o portiță de fier; ne-a condus pe scări și prin încăperi întunecate, până când s-a oprit dinaintea unei uși pe care ne-a poftit să intrăm (...)”. Inima lui Mary se zbătea să-i sară din piept, ca într-un roman de Théophile Gautier.

Să ne oprim puțin în acest loc. Știm că arhiducesa Stéphanie își are reședința în sudul palatului – care constituie apartamentul oficial al cuplului moștenitor, la etajul al doilea –, iar Rudolf își folosește adeseori garsoniera din partea de nord a Hofburgului. Aici se pătrunde printr-o intrare discretă, care dă spre Josephplatz, unde tronează statuia ecvestră din bronz negru a împăratului Iosif al II-lea, care considera că muzica lui Mozart avea... prea multe note! Pe neașteptate, lumina zilei inundă holul. Servitorul este un obișnuit al acestui traseu. Apoi, la capătul unui alt coridor se deschide o ușă. În această clipă, se întâmplă un incident straniu, confirmat atât de domnișoară, cât și de intermediară: „(...) Ceva țâșnește din umbră cu un foșnet de aripi și începe să se rotească deasupra noastră (...)”. Ele țipă. Un liliac? Nu, un corb cu un croncănit răgușit, care terorizează musafirele rotindu-se deasupra capetelor lor și încercând să li se așeze pe umăr. Pasărea este domesticită și în mod evident în largul ei. Este, într-adevăr, curioasă prezența acestui corb atât de aproape de prințul moștenitor. Căci o legendă străveche spune că apariția sau zborul unui corb prevestește întotdeauna o dramă pentru Habsburgi¹.

---

¹ La 9 septembrie 1898, la Geneva, Sissi și doamna ei de onoare, care stăteau pe o bancă în grădina Brunswick, sunt speriate de apariția unui corb, „semn de nefericire în Casa noastră”, spune împărăteasa. A doua zi, ea va fi asasinată, la aproape 50 de metri distanță de acest loc...

În sfârșit, după ce au traversat sala de vânătoare, unde trofeele îi țineau companie corbului cât se poate de viu, pătrund într-un vestibul; se deschid niște uși duble care dau într-o anticameră cu pereți albi, împodobiți cu dungulițe aurii, decorația obișnuită a apartamentelor. Mai există însă o ușă și în aceste două odăi, refugiul lui Rudolf, unde s-au desfășurat atâtea întâlniri politice și întâlniri galante, sosește o copilă îndrăgostită care nu se mai întrebă dacă nu cumva visează, căci tocmai își trăiește visul. Clemenceau, care fusese înaintea lui Mary în cabinetul care gema de pernuțe, draperii, taburete maure, mese grele și un baldachin ascuțit ca un cort de beduin, s-ar fi amuzat de prezenta întâlnire, mai puțin primejdioasă, se pare, decât vizita lui...

Din acest moment, s-a constituit un trio de complici. Doi bărbați, care îndeplinesc funcția respectivă, s-au asociat cu o femeie cu temperament. Bratfisch, vizitiul, cunoaște cele mai neînsemnate ulițe ale Vienei, unde trăsura prințului poate fi înlocuită cu un fiacru anonim, precum și traseele de evitat; Loschek, valedul, se prelinge ca o umbră prin Hofburg, căruia îi cunoaște cele mai tainice cotloane.

Culoare, scări, uși mascate și pasaje secrete – toate îi sunt familiare. Știe pe cine să introducă, cine poate avea răbdare, cine trebuie să aștepte, cine trebuie să iasă fără să riște o întâlnire inoportună. Și, în sfârșit, contesa Larisch este cât se poate de în largul ei în rolul de matroană. Doi servitori, o aristocrată care se simte deklasată și un secret greu. Povestea Mariei Vetsera este foarte amănunțită și e firesc ca tânăra aflată în greșală să înregistreze cu cea mai mare atenție tot ceea ce vede și aude. Spusele ei nu coincid întotdeauna cu istorisirea ulterioară a contesei Larisch, care, după cum am mai spus, încearcă să pună într-o lumină întunecată conduita lui Mary care, după ea, ar fi mult mai versată și mult mai puțin găsculiță nevinovată decât se crede. Astfel, contesa are impresia că tânăra a străbătut deja acest traseu complet și că i-a spus corbului pe nume, ceea ce ar dovedi că a fost aici înainte de 5 noiembrie. În sfârșit, memoriile baroanei Vetsera, apocrife jalnice, protestează

împotriva acestei alegații. Biata ei fiică era neprihănită, nu fusese niciodată acolo și contesa nu e decât o demimondenă lașă și lipsită de onestitate! Și în acest fel nimeni nu e vinovat...

Să o ascultăm pe ingenua Mary: „(...) Din încăperea alăturată, se aude o voce: «Poftiți aici, doamnelor!» Am intrat, Maria m-a prezentat și imediat ne-am trezit prinși într-o conversație în stil vienez. (...)» Aici, am putea obiecta că prezentarea a avut deja loc în Prater..., dar să trecem peste.

Arhiducele spune:

— Îmi cer iertare, aș dori să vorbesc câteva minute cu contesa, în particular.

Și s-a dus în odaia de alături cu Maria Larisch. „(...) Am privit în jur”, povestește tânăra musafiră. „Pe biroul lui erau un revolver și un craniu. Am ridicat craniul, l-am luat în mâini și l-am analizat pe toate părțile. Pe neașteptate, Rudolf a intrat în încăpere, mi-a smuls craniul din mâini, profund îngrozit.” Ulterior, nu va fi ratată ocazia de a se insista asupra caracterului morbid al acestor obiecte și al scenei premonitorii care a urmat.

Contesa Larisch relatează în cu totul altă manieră sosirea lor acasă la Rudolf: „(...) Ușa s-a deschis și prințul imperial a pășit în întâmpinarea noastră. Rudolf, care purta un dolman, părea foarte vesel și zâmbea în timp ce ne salutăm. «Poftiți în dormitor, o să ne simțim mai în largul nostru.»” De astă dată, nu se face nicio prezentare. De altfel, nici biroul lui Rudolf nu e garnisit cu tot felul de obiecte sinistre sau, dacă sunt, nu sunt la vedere. Oricum, e înțesat de ziare, cărți și flori. Ceva mai încolo, pe un pian, zac câteva partituri, iar de tavan este fixată o maiestuoasă acvilă împăiată. Maria Larisch zărește niște ochelari de damă și trage concluzia că îi aparțin lui Stéphanie. Or, ar fi greu de crezut că, mai ales în acea perioadă, arhiducesa ar împărtăși intimitatea garsonierei soțului ei! Mai uimitor este faptul că, după cum afirmă nepoata lui Sissi, Rudolf i-ar fi cerut tinerei o discuție separată, preț de vreo zece minute. Ce să mai credem? Fără îndoială, adevărul este asemenea minciunii: are două fețe.

Să mai amintim că, după cum își amintește baroana Vetsera, Rudolf însuși ar fi condus-o pe verișoara lui și pe tânăra Mary printr-o sală foarte întunecată, apoi pe o scară interminabilă, iar într-un sfârșit i-ar fi spus Mariei Larisch: „Să mi-o aduci cât de curând, te rog”. Aici transpare adevăratul motiv al intercesiunii contesei Larisch pe lângă arhiduce, și anume nevoia de bani. La întoarcere, ea i-ar fi mărturisit tinerei necazurile ei de ordin material și ar fi rugat-o pe domnișoară să îi scrie lui Rudolf pentru a-i cere suma de 25 000 de florini pentru contesă. Cum Mary a fost pe placul arhiducelui, suma aceasta era plata pentru păstrarea secretului. Un adevărat foileton ar trebui să urmărească banii, care au fost puși într-un plic pe numele cameristei lui Mary, devotata Agnes. Apoi, contesa ar fi avut grijă să ceară ca tânăra să precizeze, în scris, că suma aceasta provenea, în parte, de la ea însăși, iar cealaltă parte de la sora ei, ca un fel de gaj al prieteniei lor. Nimeni nu trebuia să afle că banii au fost trimiși de prințul moștenitor.

Astfel prezentată, povestea capătă o întorsătură neplăcută: Rudolf și-a plătit verișoara, care i-a găsit această perlă rară, domnișoara Vetsera, un boboc cum n-a prins el niciodată în plasă. Contesa Larisch acționează și se comportă ca o codoașă de lux. Nu e surprinzător. În schimb, baroana Eleni Vetsera nu își dă seama că, acceptând această combinație financiară, fiica ei se lasă ea însăși cumpărată și... reputația ei de îndrăgostită nebunește, idealistă și copleșită de o dorință irezistibilă este făcută țândări! Conform unor descoperiri contemporane dramei, se pare că originea acestor fonduri a fost lămurită. Baronul Hirsch, solicitat din nou de un prieten credincios al lui Rudolf, de origine maghiară, dar diplomat britanic aflat în serviciu la Viena, i-ar fi acordat arhiducelui un împrumut de 100 000 de florini. Apelarea la acest prieten ar fi avut drept scop îndepărtarea bănuielilor. Numai că au fost făcute câteva cumpărături complementare nu foarte discrete și, crezând că procedează corect, un bijutier a trimis intendentului arhiducelui o factură achitată. Plata aceasta, în afara casetei personale a arhiducelui, a atras atenția secretariatului său, întrucât suma

respectivă nu se regăsea la capitolul „Ieșiri” din registrele contabile. Prin urmare, banii proveneau în mod necesar din altă parte.

S-au scurs două săptămâni. Prințul moștenitor este foarte ocupat. Nu are nici timpul, nici posibilitatea de a o revedea pe domnișoara Vetsera. De altminteri, Mitzi Kaspar nu a dispărut dintre preocupările sale. Lansarea gazetei *Negru și galben*, campaniile de presă în care este amestecat, nemaivorbind despre misiunile pentru împărat îi ocupă tot timpul. Credem că între 5 și 20 noiembrie se mulțumește să îi trimită scrisori tinerei cu ajutorul cameristei acesteia, iar ea îi răspunde prin intermediul valetului Loschek, făgăduit celei mai depline discreții. Conținutul corespondenței nu este cunoscut, dat fiind că scrisorile nu au fost găsite. Tânăra este constrânsă să aștepte întoarcerea contesei Larisch; aceasta din urmă, mulțumită de plata cu pricina strecurată în manșon, a plecat în Boemia și nu are de gând să se întoarcă prea curând la Viena. Poate că apreciază că rolul ei s-a încheiat sau că era imprudent să persevereze, căci baroana Vetsera ar putea sfârși prin a-și pune întrebări legate de prea dese ieșiri ale fiicei sale. Iar aceasta îi scrie lui Hermine:

(...) Nu pot să îl văd. Mă perpelesc de dorul lui și mi-e tare greu să aștept ziua în care ea se va întoarce. Mi-a promis totuși că va reveni curând și număr deja orele căci, de când l-am cunoscut și am vorbit cu el, dragostea mea nu a făcut decât să crească. Mă gândesc zi și noapte cum l-aș putea revedea, dar fără Maria este imposibil.

Așadar, contesa Larisch a știut să se facă indispensabilă; fără ea, povestea de iubire ar rămâne pentru Mary un monolog disperat. Iar frustrarea nu face decât să îi întărească ambiția.

Nepoata lui Sissi se întoarce la 21 noiembrie, după o întârziere pricinuită de funeraliile bunicului ei, ducele Max în Bavaria. Chiar dacă doamna Larisch face planuri pentru a organiza ieșiri cu domnișoara Vetsera, pe de altă parte, începe să se detașeze de rolul ei. Când o conduce pe Mary la Grand Hotel, unde așteaptă

Bratfisch, nu va mai urca în trăsură. Maria Vetsera se duce singură la o nouă întâlnire cu arhiducele. Nu se știe ce s-a întâmplat atunci, nu s-a stabilit decât că domnișoara trebuie să se fi întors cel târziu la ora 17, în spatele Grand Hotel, de unde ipocrita conțesă o va prelua și duce acasă, pe Salezianerstrasse, la numărul 11. Este posibil ca acest prim rendez-vous fără martori să fi inclus o nouă plimbare prin Prater, care a putut fi confundată cu prima.

1 decembrie 1888. Franz Joseph pleacă spre Trieste, să se întâlnească cu Elisabeta la Palatul Miramar, cadrul ales pentru petrecerea jubileului imperial într-o intimitate strictă. Rudolf este îngrijorat. O depeșă a unuia dintre corespondenții săi de la Budapesta revine asupra contenciosului austro-german. „În pofida dezmințirilor oficiale, sunt în măsură să afirm că disputa dintre Viena și Berlin este departe de a se fi calmat. Observațiile prezentate de ambasadorul Reuss au fost primite foarte prost la cel mai înalt nivel; totuși, deocamdată se dorește mușamalizarea afacerii, care nu va avea urmări”. Mereu aceeași amenințare.

Sezonul vienez, structurat în jurul respectului datorat suveranului, este strălucitor. Opera imperială, care anunță pentru viitorul apropiat *Manon*, opera lui Massenet creată la Paris cu patru ani în urmă, prezintă în această seară *Faust* de Gounod. Toate cele 2 260 de locuri sunt ocupate; de la orchestra de la parter până la lojă și galerii nu mai e loc nici cât să strecuri un ac. Pentru o sumă mică și conform obiceiului, câteva persoane vor putea sta în picioare, sprijinite de barierele din fundul sălii. Cortina se va ridica la ora 19. La 17.30, casa baroanei Vetsera este luminată. Prin cele șapte ferestre înalte de la primul etaj se întrezărește o recepție. Un dîneu înainte de spectacolul... pe care baroana nu îl va vedea, căci nu avea niciun chef de muzica lui Gounod, care, totuși, răsuna în toată Viena. Printre invitați se află și ducele de Braganza, care remarcă faptul că Mary s-a schimbat mult; i-a dispărut spontaneitatea, entuziasmul. Parcă ar ascunde ceva, o mâhnire, un vis. Nu mai este tână pe care a admirat-o, dar e drept că la vârsta ei schimbările se petrec cu

repeziciune. Sunt prezenți și contele și contesa Larisch. Aceasta va povesti că Mary i se părea lipsită de rușine soțului ei și că, de ceva vreme, comportamentul ei de „cocotă” îi displăcea profund. Nu e deloc încântat că soția lui a cedat rugămintilor domnișoarei și a invitat-o în loja lor. S-a stabilit, Mary îi va însoți la operă, dar nu pentru a-l auzi pe bătrânul doctor Faust strigând: „Vreau tinerețea!” Știe că prințul va fi prezent, iar ea va fi tinerețea care îl așteaptă... Nu o deranjează că va fi alături de soția lui și probabil și de cumnata și soțul acesteia, Philipp de Coburg.

Mary este invitată să ia loc în partea din față a lojei familiei Larisch. Simte nevoia să se arate, dar este mai ales preocupată să fie văzută de prinț. Domnișoara Vetsera a petrecut ceasuri bune aranjându-se. Rezultatul este strident. Briliantele care îi atârnă în urechi sunt prea mari pentru o copilă, rochia din *crêpe de Chine* alb îi scoate în evidență tenul de brunetă. Are un aer oriental, pletele lungi sunt ridicate și prinse cu diadema ei de diamante în formă de semilună, iar pe frunte are o bentiță. Farmecele ei, foarte dezvăluite în această seară, sunt cele ale unei copile brusc și anormal înflorite și deja amenințată de îngrășare, la fel ca mama ei la aceeași vârstă.

Poziționarea lojei ei față de cea a prinților îi permite să nu se piardă în mulțimea elegantă a serii. Cel puțin așa crede ea. Căci, după contesa Larisch, domnișoara Vetsera face totul pentru a atrage atenția arhiducelui, ba chiar într-atât de multe, încât arhiducesa Stéphanie și sora ei, Louise, au sfârșit prin a-și îndrepta binoclurile sidefate în direcția lojei unde o domnișoară se comporta cât se poate de necuvenit. Ia te uită!... Lângă ea stă Maria Larisch. Stéphanie o detestă de când a poreclit-o „țărăncă flamandă” și, pe deasupra, pentru că e în continuare puțin îndrăgostită de Rudolf și a fost, pentru scurtă vreme, amanta lui. Contesa, și ea privită cu atenție, a sfârșit prin a-i porunci protejatei să stea liniștită dacă nu vrea un scandal sau o plecare precipitată de la operă înainte ca Margareta să apuce să cânte „Mă iubește... Ah! Uite cum îmi bate inima, prea-iubitul meu! Vino!” În antracte, când foaierele-saloane

îmbrăcate în roșu se umpleau de oameni, protocolul interzicea arhiducelui să se deplaseze pentru a saluta familia Larisch și pe invitata lor; de asemenea, era de neconceput ca în fața nevestei să o poftască pe domnișoara Vetsera să servească niște răcoritoare în loja princiară. Incidentul – dacă va fi avut loc – este, cu siguranță, mult exagerat în amintirile nepoatei lui Sissi. Cronica imperială l-ar fi menționat cu siguranță! Este adevărat că Mary își pierduse mințile. Rudolf era la numai câțiva metri distanță, dar atât de îndepărtat, de inaccesibil! Dacă ne raportăm la ceea ce i-a scris confidentei sale, Hermine, după acest supliciu, observăm că Mary are sincera convingere că s-a controlat: „Ne este teribil de greu să ne abținem când ne vedem la operă”. O mărturie îngrijorătoare, căci acum domnișoara consideră că iubirea ei este împărtășită, că inima arhiducelui și a ei bat la unison, în cadența unei pasiuni reciproce. Ea folosește pluralul în care se strecoară o nuanță de intimitate. Urmându-și ideea fixă, afirmă că amândoi trebuie să fie prudenți, căci lumea e meschină, geloasă și mediocră. Nu are nicio îndoială: prințul arde de iubire pentru ea...

Nu dispunem de mărturii alternative din această perioadă. Este foarte posibil ca arhiducelui să i se fi părut apetisantă tânăra Mary, să se fi delectat chiar cu tinerețea ei – într-o perioadă intelectuală și politică mai curând disperată, după cum am văzut – mai ales că și-a manifestat dorința de a o revedea. Să fie un amor pasager? Un flirt oarecum jenant, dat fiind că persoana implicată este, totuși, mai tânără decât Maria Valeria, sora cea mică a lui Rudolf? Mary îi lipsește la fel de mult cum îi lipsește el ei? Este ceva serios? La acest început de decembrie nu putem da un răspuns clar, nu putem spune dacă prințul moștenitor al Austro-Ungariei și necunoscuta din Prater trăiesc la unison și suferă din cauza barierelor invizibile, cele mai rele dintre toate, și din cauza tuturor interdicțiilor presupuse de pozițiile lor. În orice caz, se pare că de a doua zi – cine știe, poate la cererea soțului ei – contesa Larisch ia hotărârea de a nu mai juca rolul falsei însoțitoare; alibiul cu magazinele și prăvăliile care trebuie golite

nu va mai rezista multă vreme. Domnișoara Vetsera o apucă pe calea unei legături cu prințul. Dacă află cuplul suveran ce rol a jucat ea în aceste minciuni, poziția ei socială, deja destul de întunecată, riscă să fie distrusă printr-un ordin imperial. Și apoi, nu a fost deja plătită? Povestea asta poate deveni foarte neplăcută, mai bine să nu mai joace rolul de paravan.

De altminteri, după cum se va vedea, nici Maria Vetsera nu mai are nevoie de ea. Imaginația domnișoarei și riscurile pe care este dispusă să și le asume dovedesc cât este de îndrăgostită. Așadar, capabilă de toate excesele. Opera a fost o frustrare și o furtună, dar aceeași operă îi va furniza ideea unei revanșe incredibile.

Pentru prima dată la Viena, între 11 și 21 decembrie, magnifica sală de spectacole a programat *Tetralogia*. De la Viena până la Paris sau Londra, Wagner a stârnit dintotdeauna pasiuni. Ne aducem și astăzi aminte de gestul prințesei von Metternich, soția ambadorului Austriei la Paris pe vremea lui Napoleon al III-lea, care și-a rupt evantaiul în capul unui spectator nemulțumit că sunt interpretate operele compozitorului saxon. În sfârșit, după polemici acide, compozitorul lui *Lohengrin* poate fi interpretat la Opera imperială. Mariei Vetsera nu îi place Wagner, dar mama ei a reținut o lojă pentru eveniment, mai mult din preocupare pentru prezența mondenă decât din pasiune muzicală. Strategia fiicei este următoarea: în seara primei reprezentații, va face în așa fel încât să nu fie gata la timp. Spălându-se pe cap după-amiaza târziu, pletele ei lungi, care au ajuns ca o draperie deasă, lungă până-n talie, nu au avut timp să se usuce; Mary, udă learcă, face o figură dezolată în fața mamei și a surorii ei, Hanna. Nu-i nimic, o vor lăsa acasă... Viclenia funcționează perfect. Cum Mary e alergică la Wagner, este cât se poate de firesc să nu fi făcut un efort special pentru a fi gata la timp. Oare îl preferă pe Gounod?

Baroana Vetsera și fiica ei mai mare pleacă așadar fără a avea cea mai mică bănuială. Habar nu au că Mary este noua Cenușăreasa. Cu ajutorul lui Agnes, pletele bogate sunt uscate rapid, iar tânăra domnișoară Vetsera e gata. Ar putea zâmbi, dar

timpul este drămuț. La fel cum urmărește programul oficial cotidian al lui Rudolf grație cronicii Curții preluate de ziare, și-a notat și orarele spectacolelor. Sunt de încredere, căci punctualitatea nu e o vorbă-n vânt. În seara aceasta, reprezentația cu Wagner va dura patru ceasuri. Iat-o în stradă cu camerista, bine înfocolită ca să nu fie recunoscută. Numai să nu se întoarcă mama ei din cine știe ce motiv! Ajunge în spate la Grand Hotel, care din fericire nu e prea departe de Palatul Vetsera, unde o așteaptă fiacrul lui Bratfisch, cu un singur cal înhămat, pentru a nu atrage atenția. Silueta bondoacă a gentilomului bărbos este reconfortantă. El este releul acestei povești nebunești din plin centrul Vienei. Presupunem că întâlnirile din timpul *Tetralogiei* au loc la Hofburg; Mary va afirma acest lucru în scris, în misiva adresată lui Hermine, foarte prețioasă pentru istorici.

Totuși, conform unui zvon tardiv, provenit de la o femeie din înalta societate, arhiducele ar fi închiriat cel puțin o dată, prin intermediul unui bancher, un apartament aflat între Grand Hotel și palatul imperial. Pare puțin probabil și, oricum, foarte imprudent, dacă analizăm minuțiozitatea cu care sunt pregătite aceste întâlniri secrete. Un lucru este sigur: operele lui Wagner sunt foarte utile pentru încurajarea adulterului. Sunt atât de lungi! Media spectacolelor este de cel puțin trei ceasuri bune. Sigur că *Aurul Rinului*, prezentat, în mod logic, primul, nu este decât un prolog: așadar, trebuie să se miște repede! Mary își acordă două ore, păstrând o marjă echivalentă. Dacă mamei i se face rău? Dar nu, instinctul monden va avea câștig de cauză asupra strânsorii unui corset și va slăbi puțin șireturile. Cele trei acte ale *Valkiriei* și ale lui *Siegfried*, prologul și cele trei acte ale *Crepusculului zeilor*, împreună cu antractele lor, au exact durata necesară pentru aceste întâlniri. Prințului nu îi place în mod deosebit Wagner, așadar este disponibil. Răposatul rege Ludovic al II-lea l-a inițiat în splendoarea acestei muzici revoluționare, dar de atunci și până acum, maestrul din Bayreuth a fost numit membru al Academiei Imperiale din Berlin și a dat aura bavareză pe protecția prusacă chiar înainte de dispariția lui, la Venetia.

Nu știm în ce au constat exact aceste întâlniri al căror complice involuntar a fost Wagner, dar arhiducele trebuie să o fi anunțat pe tânără că în scurt timp va pleca la Abbazia cu soția și fetița și că sfârșitul de an va fi consacrat în întregime căsătoriei Mariei Valeria. Îndepărtarea, obligațiile familiale, ce dezastru! Și ce pierdere! Mary a reușit să adoarmă toate suspiciunile mamei sale. După incidentul cu părul ud, baroana a considerat că nu mai are rost să îi propună celei de-a doua fiice ale sale să o însoțească la operă. Domnișoarei Vetsera îi place Wagner numai pentru marea întindere a operelor sale. Din această perioadă, cam cu zece zile înaintea Crăciunului, începe să iasă la lumină caracterul tinerei Vetsera. Exaltată, aproape nebună de iubire, manipuloare a anturajului, încăpățânată și excluzând orice posibilitate de întoarcere la viața de dinainte, deopotrivă leneșă și năvalnică, superficială și aproape ignorantă, trupeșă și disponibilă, ea inventează toate vicleniile pe care le poate născoci o femeie îndrăgostită pentru a-și atinge scopurile. Iubirea generează cele mai stupide idei. Cât despre riscuri, ce să mai vorbim! Dacă ar fi apărut un incident tehnic la operă, cum se întâmplă de atâtea ori la Burgtheater? Dacă pe mama ei ar fi apucat-o pe neașteptate o migrenă și s-ar fi întors mai repede decât era prevăzut?

Fiica înfruntă cu aplomb toate îngrijorările minciunii. A părăsit deja lumea rațiunii și, pentru ea, nu există iubire fără nebunie. Încă de la începutul corespondenței cu Rudolf – pe care, să amintim, nu o cunoaștem – ea și-a prevenit camerista, care expediază și primea aceste scrisori: „Trebuie să îmi juri că nu ai să spui niciodată nimic, nimănui, nici Hannei, nici mamei, căci dacă una dintre ele află ceva vreodată, voi fi obligată să mă sinucid”. Domnișoara Vetsera este îndrăgostită și este încântată că a reușit să declanșeze un angrenaj pe care nimic nu trebuie să îl blocheze. Pasiunea ei este absolută, definitivă, indiscutabilă. Este într-o stare de vrajă întunecată doar de gândul că arhiducele va fi absent și va călători cu această Stéphanie atât de rece, de încrezută și de respingătoare. El va fi alături de ai lui; tânăra începe să urască

perioada sărbătorilor de sfârșit de an, care pune între paranteze existențele clandestine. Mary nu este interesată de politică, iar îngrijorările prințului moștenitor îi scapă, mai ales proiectul legii militare ungare care atribuie limbii maghiare un uzaj secundar, lucru inacceptabil pentru prietenii lui Rudolf de la Budapesta.

Când va mai programa directorul operei o nouă capodoperă wagneriană? Mary frunzărește în fiecare dimineață ziarele, ceea ce o miră pe mama ei, dar, la urma urmelor, în acest fel poate afla și fiica ei ce se întâmplă la Curte și în oraș. Și iată că într-o Vienă în care ritmul este încetinit de sărbătorile de iarnă ochii îi cad pe o informație salvatoare: la 13 ianuarie se va pune în scenă *Tannhäuser*! De ce nu se joacă mai des operele acestea ale lui Wagner? Au o putere magică...

Cuprins

Cuvânt-înainte — <i>Mayerling și întrebările istoriei</i>	5
<i>Prefață</i>	15
Capitolul 1 — <i>Un copil lipsit de iubire</i>	31
Capitolul 2 — <i>Un prinț luminat</i>	50
Capitolul 3 — <i>O aparență de fericire</i>	119
Capitolul 4 — <i>Aranjamente înșelătoare</i>	217
Capitolul 5 — <i>Mesagerul împăratului</i>	259
Capitolul 6 — <i>Zvonuri și îngrijorări</i>	302
Capitolul 7 — <i>O întâlnire secretă</i>	319
Capitolul 8 — <i>Prințul paradoxurilor</i>	331
Capitolul 9 — <i>Supeul de la Mayerling</i>	356
Capitolul 10 — <i>Un echilibru fragil</i>	385
Capitolul 11 — <i>Menghina</i>	409
Capitolul 12 — <i>Necunoscuta din Prater</i>	424
Capitolul 13 — <i>Amenințarea</i>	448
Capitolul 14 — <i>Capcana</i>	469
Capitolul 15 — <i>Tragedia</i>	488
Capitolul 16 — <i>Enigma</i>	512
Capitolul 17 — <i>Îndoiala</i>	549
<i>Contemporanii lui Rudolf și ce s-a întâmplat cu ei</i>	597
<i>Surse și bibliografie</i>	613
<i>Genealogii</i>	618
<i>Mulțumiri</i>	621
<i>Index</i>	625